

ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ

ΕΤΟΣ 1965 · ΤΟΜΟΣ VIII · ΤΕΥΧΟΣ 3

BULLETIN

DE LA SOCIÉTÉ SPÉLÉOLOGIQUE DE GRÈCE

ANNÉE 1965 · TOME VIII · FASC. N° 3

Το παρόν Δελτίον, τριμηνιαίας έκδόσεως έκτυπouται εις 600 αντίτυπα και κυκλοφορεῖ ΔΩΡΕΑΝ μεταξύ τῶν μελῶν τῆς Ἑταιρίας ἢ τιμωμένων προσώπων, ΕΠ' ΑΝΤΑΛΛΑΓΗ ΔΕ ΜΕΤ' ἑκδόσεων ἐπιστημονικῶν ἢ ἄλλων σχετικῶν Ὁργανώσεων Ἑλλάδος καὶ Ἐξωτερικοῦ.

Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΗΛΑΙΩΝ

Ὁ ἑλληνικὸς τουρισμὸς τείνει νὰ γίνῃ μιὰ ἀπὸ τίς κύριες βιομηχανίες στὴν Ἑλλάδα. Κάθε χρόνο σημειώνεται καὶ σημαντικὴ αὔξησις στὸν ἀριθμὸ τῶν τουριστῶν ποὺ ἐπισκέπτονται τὴν χώρα μας. Μ' ὄλο ποὺ τὰ δύο τελευταῖα χρόνια ἀντιξοῦς πολιτικὲς συνθήκες ἐνεργήσαν ἀνασταλτικὰ σ' αὐτὴ τὴν αὔξησις, ὥστόσο παρατηρήθηκε μιὰ σημαντικὴ αὔξησις σὲ ἐπισκέπτες ποὺ θὰ εἴταν ἀκόμη μεγαλύτερη ἂν δὲν εἶχαν μεσολαβήσει περίσου ἢ κυπριακὴ κρίσις καὶ φέτος ἢ κυβερνητικὴ.

Πρωταρχικὸς παράγοντας παλαιότερα τοῦ τουρισμοῦ στὴν Ἑλλάδα εἴταν τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα καὶ ἡ παλῆ ἀδόξα τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας σὲ πρῶτο πλάνο καὶ σὲ δεῦτερο τὰ μνημεῖα τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς. Γρήγορα, ὅμως, δημιουργήθηκε μιὰ καινούργια τάξις ἐπισκέπτες ποὺ δίπλα στὴ δίψα γιὰ μάθησις καὶ γιὰ τίς καλὰς τέχνας στρέφεται ὄλο καὶ περισσότερο πρὸς τὴν ἑλληνικὴ φύσις, πρὸς τὸν λαμπρὸ ἥλιον καὶ τὴν καταγάλανη θάλασσα τῆς χώρας μας. Ὅσο πάει ἡ καινούργια αὐτὴ τάξις καταχτάει καὶ περισσότερους ὁπαδοὺς καὶ μπορεῖ νὰ πει κανεὶς σήμερα πῶς ἡ κατηγορία αὐτὴ τῶν ἐπισκεπτῶν πλειοψηφεῖ συντριπτικὰ ἀπέναντι στοὺς παλιοὺς ἀρχαιολάτρεις καὶ τεχνολάτρεις.

Γνωρίζοντας τὴν ἑλληνικὴ φύσις στὰ παράλια, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ξένους τραδοῦν ἀργότερα στὸ ἑλληνικὸ βουνὸ ἢ στὶς περιπλανήσεις τους στὴν χώρα μας γνωρίζουν καὶ τὴν ἐνδοχώρα καὶ δένονται μ' αὐτὴ. Εἶναι χαρακτηριστικὸ τὸ παράδειγμα μιᾶς ομάδος Γάλλων ποὺ ξανάρχεται τὰ τελευταῖα χρόνια καὶ κατασκηνώνει τακτικὰ κάθε καλοκαίρι: στὴν περιοχή τοῦ Μετσόβου. Γὰτι τὸ ἑλληνικὸ βουνὸ

παρουσιάζει όλα τὰ πλεονεκτήματα τοῦ βορεινότερου βουνοῦ, μὲ ἐπιπρόσθετα τὸν συνεχῆ καλὸ καιρὸ, ποὺ σπάνια εἴσκειται στὶς ἰδυτικοευρωπαϊκὲς χώρες.

Ἐκεῖνο ποὺ θέλγει ἰδιαιτέρως τοὺς ξένους καὶ ποὺ τονίζεται ἀπὸ ὄλους ὄσους γνωρίσαν τὴν ἑλληνικὴ φύση εἶναι πῶς αὐτὴ εἶναι φτιαγμένη στὰ μέτρα τοῦ ἀνθρώπου. Λεῖπουν ἀπὸ τὴν χώρα μας τὰ γιγάντια ἐντυπωσιακὰ, μὰ καὶ πολλὲς φορὲς τερατώδη, στὸ μέγεθός τους, σχήματα ποὺ παρατηροῦνται στὶς ἄλλες χώρες.

Στὸ ἴδιο μέτρο εἶναι φτιαγμένα καὶ τὰ ἑλληνικὰ σπήλαια. Σὲ μέτριες σχετικὰ διαστάσεις, ἀν συγκριθοῦν μὲ τὴν σπηλιὰ—μαμμουθ τοῦ Κεντάκου, τὶς σπηλιές τῆς Ποστόйна, τὸ Παντιράκ τῆς Γαλλίας, τὴν "Αἰστρίξενδελτ τῆς Αὐστρίας κ. ἄ. ἀρχαλιάζουν ὡστόσο μέσα στοὺς κόλπους τοὺς ἀπίθανες ὁμορφίες καὶ μιὰ τεράστια ποιικιλία μορφῆς. Ὁ ἐπισκέπτης τοὺς νοιώθει ἕλη τὴν αἰσθητικὴ χαρὰ ἀπὸ τὴν ἀπερίγραπτη ὁμορφιά τοὺς χωρὶς νὰ πνίγεται ἢ νὰ τὸν θαραίνει τὸ ἄγχος τοῦ γιγάντιου καὶ τοῦ ἀχανοῦς. Θάλεγε κανεὶς πῶς ἡ φύση ποὺ σμίλαψε καὶ ζωγράφισε τὶς ἐπίγειες ὁμορφιές θέλησε νὰ δώσει ἕνα ἄξιο φόντο σ' αὐτὲς καὶ στὰ ἔγκατα τῆς γῆς τῆς χώρας τῆς Παλλάδας.

Οἱ ξένοι: σπηλαιολόγοι ποὺ εἶχαν τὴν εὐκαιρία νὰ ἐπισκεφθοῦν τὶς σπηλιές μας στὴν σπηλαιολογικὴ συγκέντρωση ποὺ ἔγινε πρὶν ἄλλο χρόνον στὴν Ἀθήνα καὶ ποὺ δὲν μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἀκατατόπιστοι: στὸ θέμα, αὐτὸ ἀκριβῶς τονίσαν καὶ δὲν εἶχαν λόγια γιὰ νὰ παινέψουν τὶς ὁμορφιές τοῦ Παράματος ἢ τοῦ ὑπόγειου ποταμοῦ τῆς Βλυχάδας Δυροῦ.

Ζωγτανῆ ἀπόδειξη τῆς ἐπιτυχίας ποὺ μποροῦν νὰ ἔχουν οἱ ἑλληνικὲς σπηλιές στὸν ἑσωτερικὸ μὰ καὶ στὸν ξένο τουρισμὸ στὴν Ἑλλάδα εἶναι ἡ θριαμβικὴ πορεία τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐπισκεπτῶν στὶς δύο πρῶτες ὑπὸ ἐκμετάλλευσιν σπηλιές μας. Πάνω ἀπὸ 70.000 ἐπισκεφθῆκαν τὸν τελευταῖο χρόνον τὴν σπηλιὰ τοῦ Παράματος Ἰωαννίνων, ἐνῶ οἱ ἐπισκέπται τῆς "Αλεπότρυπας καὶ τῆς Βλυχάδας τοῦ Δυροῦ ξεπεράσαν τὶς 30.000, παρὰ τὶς δυσκολίες ποὺ παρουσιάζονται ἀκόμα τόσο στὴν προσπέλασιν στὶς σπηλιές αὐτές, ὅσο καὶ στὸν τρόπο ποὺ γίνεται ἡ ἐπίσκεψιν. Ἄλλες δύο σπηλιές ποὺ δώθησαν σὲ ἐκμετάλλευσιν ἡ Μελισσάνη καὶ ἡ Δρογγοράτη στὴν Κεφαλονιά φαίνονται πῶς θὰ ἀκολουθήσουν τὸ θριαμβευστικὸ παράδειγμα τῶν πρῶτων καὶ τὸ Κουτοῦκι: παρμένει τὸν ἠλεκτροφωτισμὸ του καὶ τὴν κατασκευὴ τοῦ δρόμου μέχρι τὴν νέα τεχνητὴ του εἴσοδο γιὰ νὰ συναγωνισθεῖ τὸ τελεφερικ τοῦ Λυκαβηττοῦ σὲ δημοτικότητα.

Κι' ὅλα αὐτὰ χωρὶς τὴν παραμικρὴ διαφήμιση — τὴν στιγμὴ ποὺ ξοδεύονται ἑκατομμύρια γιὰ τὴν διαφήμιση ἄλλων λιγώτερο ἀποδοτικῶν φυσικῶν καλλονῶν— χωρὶς οὔτε ἕνα προσπέκτους ἢ μιὰ ἀφφίσα στὸ ἑσωτερικὸ ἢ τὸ ἐξωτερικὸ. Μόνος συμπαραστάτης ὁ τύπος ἡμερήσιος, περιοδικὸς καὶ ἐκδρομικὸς καὶ τὰ ἐκδρομικὰ σωματεῖα.

Ὡστόσο ἀπὸ τὰ πρῶτα κ' ὅλας βήματα τοῦ νέου αὐτοῦ τουριστικοῦ κλάδου φανήκαν τὰ στραδὰ μιᾶς ἀνοργάνωτης πολιτικῆς στὸν τομέα τῶν σπηλαίων. Ἀφοῦ πρῶτα ἐξερευνηθῆκαν χάρις στοὺς μύριους κόπους τῶν μελῶν τῆς Ἑλληνικῆς Σπηλαιολογικῆς Ἐταιρείας καὶ ἰδημουργηθῆκαν οἱ ἔγκαταστάσεις τοὺς γιὰ νὰ γίνουν προσιτὰ στὸ κοινόν, ἀφοῦ προηγουμένα ἠλεκτροφωτισθῆκαν, παραδόθηκαν χωρὶς κανένα σχεδὸν ἔλεγχον στὶς πιδὸ κοινοῦς κοινότητές τους γιὰ ἐκμετάλλευσιν. Τὸ ἀποτέλεσμα δὲν ἄργησε νὰ φανῆ. Πολλὲς φορὲς δημοσιεύθησαν στὶς ἐφημερίδες ἀγανακτισμένες ἐπιστολὲς ἀναγνωστῶν, ἰδιαιτέρως ἐπισκεπτῶν τῶν σπηλαίων τοῦ Δυροῦ γιὰ τὴν ἀφόρητὴ κατάστασιν ποὺ ἐπικρατεῖ καὶ περισσότερον κατὰ τὶς ἡμέρας τῶν ἑορτῶν στὰ σπήλαια τῆς Ἀλεπότρυπας καὶ περισσότερον τῆς Βλυχάδας. Συνωστισμὸς καὶ τλαιπωρία, καθυστέρησιν δὲ ἀκλήρησιν ἡμέρας γιὰ νὰ μπεῖ κανεὶς στὸ σπήλαιον, αὐθαίρεσες τῶν ἀρμόδιων καὶ περιφρόνησιν τῶν ἐκδρομίων ποὺ κάταν ἑκατοντάδες χιλιάμετρα γιὰ νὰ ἰδοῦν τὶς σπηλιές.

Ἡ κατάσταση στὸ Πέρασμα εἶναι δέβαια καλλίτερη. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἡ ὑπηρεσία δὲν ἔχει τίποτε ἄλλο νὰ προσφέρει παρὰ καναδυὸ δδηγούς πού ἐπαναλαμβάνουν, φιλότιμα, τὰ λίγα λόγια ξενάγησης πού τοὺς ἔχουν διδαχθεῖ στὰν πρωτάνοιξε τὸ σπήλαιο. Οὔτε ἓνας δδηγός ἔντυπος οὔτε μιὰ διευκόλυνση στοὺς ἀναρρίθμητους ἔρασιτέχνες φωτογράφους πού θὰ θέλαν ἐνδεχόμενα νὰ τραβήξουν φωτογραφίες τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ σπηλαίου, ἔστω καὶ μὲ μιὰ μικρὴ πρόσθετη πληρωμὴ.

Τὸ φαινόμενο δὲν εἶναι τοπικὸ καὶ τὸ ἔδιο θὰ συμβεῖ, ἀδιαφιλονίκητα, καὶ σὲ ἄλλα σπήλαια στὰν θὰ ἀξιοποιηθοῦν στὸ μέλλον. Καὶ ὑπεύθυνοι γι' αὐτὸ δὲν εἶναι οἱ ὑπεύθυνοι: τῶν κοινοτήτων πού ἔχουν τὴν ἐκμετάλλευσή τῶν σπηλαίων. Καταβάλλουν κάθε φιλότιμη προσπάθεια γιὰ νὰ ἀνταποκριθοῦν στὰ καθήκοντά τους, οἱ δυνατότητές τους ὅμως εἶναι περιορισμένες. Κι' ἔτσι ἡ περιφρημὴ χρυσστόκος ὄρνις κινδυνεύει νὰ φοφῆσει πρὶν καλὰ - καλὰ ἀρχίσει νὰ γεννάει τὰ χρυσά της αὐγά.

Τί πρέπει λοιπὸν νὰ γίνει; Ὅπως διαπιστώσαμε παρὰ - πάνω ἡ ἐπίσκεψή τῶν σπηλαίων παρουσιάζει σημαντικὴ τουριστικὴ ἔλξη. Χωρὶς προπαγάνδα δεκάδες χιλιάδες ἐπισκέπτες καὶ ὄχι μόνον Ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ ὄλο καὶ περισσότερο ξένοι, ἐπισκέπτονται τὰ διευθετημένα σπήλαια. Καὶ αὐτὸ συμβαίνει: ὄχι μόνον στὴν σπηλιὰ τοῦ Περύματος πού θρίσκεται κοντὰ σὲ τουριστικὸ «πέραςμα», τὰ Γιάννενα, ἀλλὰ καὶ στὸν Δυρρό, πού ἡ ἐπίσκεψή του, καὶ σ' αὐτὸ δὲν θὰ ὑπάρχει κανεὶς νὰ διαφωνεῖ, ἀποτελεῖ «σκοπὸ καθ' ἑαυτόν». Λογικὸ συμπέρασμα τῆς διαπίστωσης αὐτῆς εἶναι: πὼς τὰ σπήλαια ἀποτελοῦν πολυτίμη προσθήκη τῶν τουριστικῶν «ἀτραξιόν» πού τόσο ἐπιμόνα ἀναζητεῖ ὁ Ἕλληνικὸς Ὀργανισμὸς Τουρισμοῦ γιὰ νὰ ποικίλῃ τὴν παραμονὴ τῶν ξένων ἐπισκεπτῶν τῆς χώρας μας, μὰ καὶ σύγχρονα γιὰ τὴν ἀνάπτυξή τοῦ ἐσωτερικοῦ τουρισμοῦ, πού ἂν δὲν εἰσάγει: ξένο συνάλλαγμα στὴν χώρα, ὡστόσο ἀποτελεῖ σημαντικὴ οἰκονομικὴ ἐνίσχυση στὴν ἑλληνικὴ ἐπαρχία καὶ ἰδιαιτέρα στὶς φτωχότερες περιοχές, ὅπως φαίνεται νὰ εἶναι τίς περισσότερες φορὲς οἱ περιοχές τῶν σπηλαίων.

Γιὰ νὰ μὴν γίνει, ὡστόσο τὸ λάθος πού ἔχει γίνει: τόσες φορὲς μέχρι σήμερα στὴν Ἑλλάδα, ἡ ὄλη διαχείριση τοῦ καινούργιου αὐτοῦ τουριστικοῦ κλάδου πρέπει νὰ μπεῖ ὑπὸ μιὰν ὀρισμένη ἐποπτεία. Σωστὸ θέβαια καὶ δίκαιο εἶναι: οἱ κοινοτήτες ἢ οἱ ὄρμηοι πού θρίσκονται κοντὰ στὶς σπηλιές νὰ ἀπολαμβάνουν ἓνα εἰσόδημα ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλευσή τους, ἀσχετὰ ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔσοδα πού θὰ ἔχουν οἱ κάτοικοι τοῦ ἀπὸ τὴν συρροή τῶν τουριστῶν. Ἀλλὰ δὲν εἶναι καὶ ἀνάγκη νὰ ἀποτελέσει ἡ ἐκμετάλλευσή τῶν σπηλαίων αὐτῶν μονοπώλιο τῶν ἐνδιαφερομένων κοινοτήτων. Στὸ κάτω - κάτω ἡ ἀνακάλυψη καὶ ἀξιοποίησή τους ἔγινε κατὰ κανὸνα μὲ χρήματα τοῦ Ε.Ο.Τ. ἢ ἄλλων δημοσίων ὑπηρεσιῶν καὶ μὲ τὸν κόπο καὶ τὴν ἐθελοντικὴ ἐργασία τῶν μελῶν τῆς Σπηλαιολογικῆς Ἑταιρίας.

Σχετικὸ εἶναι καὶ τὸ πρόβλημα τῆς νομοθεσίας τῆς κυριότητος τῶν σπηλαίων. Αὐτὴ θὰ ἔπρεπε νὰ λυθῇ νομοθετικὰ μὲ νομοθεσία παραπλήσια μὲ τὴν νομοθεσία τοῦ ὑπογείου πλοῦτος τῆς χώρας καὶ ἀφοῦ μελετηθοῦν καὶ τὰ ἰσχύοντα σὲ ἄλλες χώρες.

Μιὰ λύση θὰ εἶταν ἡ ἐκμετάλλευσή τους νὰ ἀναληφθεῖ ἀπὸ τὸν Ε.Ο.Τ. μὲ τὴν βοήθεια καὶ τὴν συμπαράσταση τῆς Ε.Σ.Ε. Τὰ ἔσοδα ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλευσή αὐτῆ θὰ περιήρχοντο στὸν Τουρισμὸ ἀφοῦ θὰ ἀφαιρούσαν ἓνα σημαντικὸ ποσὸ γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῶν ἐνδιαφερομένων κοινοτήτων. Τὸ ὑπόλοιπο ἔσοδο θὰ πήγαινε σὲ εἰδικὸ ταμεῖο τοῦ Ε.Ο.Τ. γιὰ τὴν παρακάτω ἀνάπτυξή τῶν σπηλαίων πού θρίσκονται: καὶ ὄλα ὑπὸ ἐκμετάλλευσή, τὴν χρηματοδότηση τῶν ἐξερευνησέων καινούργιων σπηλαίων καὶ τὸν καταρτισμὸ μελετῶν γιὰ τὴν ἀξιοποίησή τους καὶ τελικὰ γιὰ τὴν ἀνάπτυξή νέων τουριστικῶν σπηλαίων γιὰ τουριστικὴ ἐκμετάλλευσή.

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ θὰ λυγόνταν μιὰ σειρὰ ἐκκρεμοῦντα σήμερα ζητήματα χωρὶς νὰ ἐπιβαρυνθεῖ στὸ ἐλάχιστο ὁ τόσο εὐπαθὴς γιὰ τὰ ἰδημοουργικὰ ἔργα προῦπο-

λογισμός. 1. Θα δινόταν οριστική και αποτελεσματική λύση στην καλή λειτουργία των υπό εκμετάλλευση σπηλαίων. Θα έπαυαν τα παράπονα και θα δημιουργούνταν οι προϋποθέσεις για την πάρα κάτω ανάπτυξή τους. 2. Θα δημιουργούνταν οι οικονομικές προϋποθέσεις για την εξερεύνηση δεκάδων αν όχι εκατοντάδων σπηλαίων που περιμένουν σήμερα ανέξερευνητα, για τον μόνο λόγο που λείπουν οι πιστώσεις. Η Ε.Σ.Ε. κατακλύζεται από γράμματα από όλα τα σημεία της χώρας για εξερεύνηση σπηλαίων, δέν μπορεί όμως να ανταποκριθεί στις εκκλήσεις γιατί δέν διαθέτει τα αναγκαία κεφάλαια. (Στό περιθώριο μπορεί να αναφερθεί πώς φέτος κοπήκαν όλες οι ενισχύσεις που δίνονται στην Ε.Σ.Ε. και μόνη ενίσχυση μένει η παρεχόμενη για τὸ «Δελτίο» που κι' αυτή περιορίσθηκε σὲ 3.000 τὸν χρόνο). 3. Θα γινόταν δυνατή ἡ ἀξιοποίηση νέων τουριστικῶν σπηλαίων, που κι' αὐτὰ μὲ τὴν σειρά τους, χώρια που θὰ εἰσφέραν στὴν τουριστικὴ καὶ οικονομικὴ ἀνάπτυξη τῶν περιοχῶν τους θὰ δημιουργοῦσαν ἕνα καινούργιο ἔσοδο γιὰ τὸ ταμεῖο.

Φυσικὰ ἕνα τέτοιο πρόγραμμα θὰ εἶχε ἀνάγκη ἕναν μακρὰς πνοῆς προγραμματισμό. Θὰ ἔπρεπε νὰ μελετηθεῖ π.χ. ποῖα σπήλαια προσφέρονται γιὰ τουριστικὴ ἐκμετάλλευση, ὅχι μόνον κατ' ἀπόλυτο τάξη ὁμορφίας ἢ καὶ ἐνδιαφέροντος, ἀλλὰ καὶ σὲ συνδυασμὸ μὲ ἄλλες τουριστικὲς ὁμορφιές ἢ ἄλλα ἀντικείμενα τουριστικοῦ ἐνδιαφέροντος ἐκεῖ γύρω. Θὰ πρέπει ἀκόμη νὰ ἐξετασθεῖ ἡ δυνατότητα προσπέλασης τους, ἀν δρῶνται κοντὰ σὲ τουριστικὴ ἀρτηρία, οἱ δαπάνες ἀξιοποίησής τους καὶ ἕνα σωρὸ ἄλλα.

Σημαντικὸ ρόλο ἀπὸ τὴν ἄλλη μερὴν γιὰ τὴν πάρα κάτω ἀξιοποίηση τῶν σπηλαίων θὰ ἀποτελοῦσε ὁ ταμίας τῆς κατατόπισης—προπαγάνδας. Ἀπαραίτητο πρῶτο βῆμα ἢ σύνταξη καλογραμμένων καὶ καλαισθητῶν ὁδηγῶν, μὲ ὁμορφες φωτογραφίες γιὰ τὰ ὑπὸ ἐκμετάλλευση σπήλαια, που θὰ ἀντικαθιστοῦσαν τοὺς φιλοτίμους, ἀλλὰ ἀκατατόπιστους ὁδηγοὺς που προσφέρουν σήμερα τὶς ὑπηρεσίες τους. Σύγχρονα ἀπαραίτητη θὰ εἶταν ἡ σύνταξη ἐνὸς φυλαδίου—προσπέκτους μὲ τὴν «Σπηλαιολογικὴ Ἑλλάδα», μὲ χάρτη τῆς Ἑλλάδας μὲ σημειωμένες ἐπάνω τὶς σπουδαιότερες σπηλιές καὶ μερικὲς ὁμορφες χρωματιστὲς φωτογραφίες. Τὸν χάρτη καὶ τὶς φωτογραφίες θὰ συνόδευε καὶ σύντομο κατοπιστικὸ κείμενο μὲ λιγὸλογὴ περιγραφὴ κάθε σπηλιάς καὶ τοῦ τρόπου μετάδρασης σ' αὐτήν. Ἀπαραίτητη βέβαια προϋπόθεση ἢ ἐκδοσὴ τοῦ προσπέκτους στὶς κυριώτερες τουλάχιστον τουριστικὲς γλῶσσες. Ἀφίσεις καὶ ἴσως ἕνας γενικὸς ὁδηγὸς τῶν σπηλαίων θὰ συμπλήρωνε τὸν ταμέα αὐτὸν στὰ πρῶτα του βήματα.

Ἐνα ἄλλο σημαντικὸ στοιχεῖο, καὶ σύγχρονα προσοδοφόρο θὰ εἶταν ἡ ὀργάνωση ἑορτῶν συναυλιῶν καὶ φεστιβάλ στὶς σπηλιές που προσφέρονται γι' αὐτὸ. Ἦδη ὑπάρχει τουλάχιστον μιὰ σπηλιά, ἡ Μελισσάνη στὴν Κεφαλονιά μὲ θαυμάσια «αἶθουσα συναυλιῶν», που δίπλα στὴν ἀναμφισβήτητη πρωτοτυπία προσφέρει καὶ ἰδανικὴ ἀκουστικὴ.

Τελικὰ θὰ μπορούσε νὰ ἀντιμετωπισθεῖ ἡ μερικὴ μόνον ἀξιοποίηση μερικῶν σπηλαίων, ὥστε νὰ παραμείνουν ἀθλητικὰ γιὰ ὄσους ἐπιθυμοῦν νὰ ἀντιμετωπίσουν τὴν ἐπίσκεψη σὰν σπόρ, ἀλλὰ ὅπου θὰ εἶταν γνωστὰ τὰ στοιχεῖα τῆς σπηλιάς.

Ἡ δημιουργία μιᾶς τέτοιας ὀργάνωσης θὰ ἄνοιγε μεγάλες προοπτικὲς ὅχι μόνον γιὰ τὴν τουριστικὴ ἐκμετάλλευση τῶν σπηλαίων, ἀλλὰ παράλληλα μὲ τὴν εξερεύνησή τους θὰ ἐπέτρεπε καὶ τὴν μελέτη τους ἀπὸ ἐπιστημονικὴ πλευρὰ μὲ εὐνοϊκὲς ἐπιπτώσεις στὴν οἰκονομία τοῦ τόπου.